

**ÚVAHY O RODE A VEDE ALEBO OD OTÁZKY ŽIEN
VO VEDE K OTÁZKE RODOVEJ URČENOSTI VEDY**

MARIANA SZAPUOVÁ, Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK, Bratislava

Ak si kladieme otázku žien vo vede v takejto všeobecnej formulácii, tak reflexia a ďalšia debata sa najčastejšie odvíjajú od momentu, v ktorom sa poukazuje na absenciu významných a známych žien v dejinách modernej európskej vedy či kultúrnej tvorby vôbec. V takejto debate ľahko môžeme naraziť na otázku: Kde boli a kde sú významné a známe vedkyne, výskumníčky, ktoré výrazne prispeli k rozvoju vedeckého poznania, ktoré výrazne obohatili naše poznanie sveta? (Otázku možno variovať tak, že namiesto slova „vedy“ dosadíme slovo „filozofie“ alebo „umenia“). Kde hľadať odpoveď na túto otázku? A je vôbec mienená ako otázka, ktorá si vyžaduje odpoveď? Nazdávam sa totiž, že takto formulovaná otázka je často vyslovovaná ani nie tak ako naozajstná otázka, ale skôr ako „dôkaz“ usvedčujúci ženy z neschopnosti/nespôsobilosti dosahovať významné výsledky a úspechy na poli vedy. Takýto údajný „dôkaz“ sa najčastejšie opiera o predstavu, podľa ktorej ženy nie sú disponované na činnosť v oblasti vedeckého výskumu, chýba im kreativita a originalita, ale aj nestrannosť a racionalita, abstraktné myslenie a pod. Inými slovami, poukazovanie na historický fakt nízkej účasti žien vo vede (o úplnej absencii totiž nemožno hovoriť, aj keď prípady známych a slávnych vedkýň sa často berú ako tie povestné výnimky potvrdzujúce pravidlo) sa neraz používa (či skôr zneužíva) ako rétorická figúra, tváriaca sa ako argument či dôkaz o ich neschopnosti výrazne prispievať k rozvoju vedy. Takáto argumentačná stratégia, či skôr pseudoargumentácia, nie je vôbec nová – bola rozšírená aj v obdobiach dávno minulých a používala sa často, keď bolo potrebné nejako zdôvodniť a legitimizovať vylúčenie žien zo sféry intelektuálnej tvorby (ale aj z politického rozhodovania, ako to bolo v prípade debaty o udelení volebného práva ženám v Anglicku v polovici 19. storočia). Takúto stratégiu podrobil ostrej kritike už John Stuart Mill, ktorý na adresu názorov o údajnej nespôsobilosti žien vykonávať určité činnosti či funkcie, ktoré sa odvolávali na skutočnosť, že takéto činnosti ženy v dejinách nevykonávali, uvádza: „V tomto prípade je negatívny dôkaz málo platný, kým rozhodujúci je pozitívny dôkaz. Nedá sa považovať za nemožné, že by žena nemohla byť Homérom alebo Aristotelom, alebo Michelangelom, alebo Beethovenom preto, lebo ani jedna žena ešte v skutočnosti nevytvorila diela porovnateľné v niektorom smere dokonalosti s ich dielami“ ([10], 80). Z faktu nevykonania niečoho nijako nevyplýva nemožnosť či neschopnosť takúto vec vykonať, tvrdí Mill, a odhaľuje tým chybu v akejkoľvek argumentácii, ktorá z neexistencie vyvodzuje nemožnosť existencie predmetnej veci. Samozrejme, od obdobia, v ktorom Mill formuloval svoju ostrú kritiku takých spoločenských pomerov, ktoré udržiavajú ženy v podriadenom postavení, sa veľa vecí zmenilo, zdá sa

však, že presudoargument o neúčasti žien vo vedeckej tvorbe indikujúci ich nespôsobilosť neustratil na popularite.¹

Podľa logiky uvažovania, aká sa skrýva v pozadí vyššie spomenutej otázky, by mal existovať nejaký jasne definovateľný vedecký talent, súbor vlastností a schopností, ktoré sú potrebné na podávanie pozoruhodných výkonov vo vede (za takéto vlastnosti sa zvyčajne považujú kreativita a originalita, ale aj schopnosť logického usudzovania, ďalej nezainterosovanosť a racionalita, abstraktné myslenie a pod.) a ktoré sú viazané na pohlavie. Takýto predpoklad je však veľmi problematický, prinajmenšom v dvoch bodoch: 1. vychádza z predstavy, že vedecký talent a vedeckú kreativitu možno pochopiť ako súbor presne definovaných schopností a 2. takýto predpokladaný súbor schopností považuje za niečo, čo sa viaže na (mužské) pohlavie. Netreba azda obzvlášť dôvodiť, že talent a kreativita vo vede, takisto ako v ktorejkoľvek inej oblasti, sú natoľko viacdimenzionálne a ťažko merateľné, že sa nedá jednoznačne povedať, aká skupina ľudí nimi disponuje, resp. nedisponuje (pozri [2], 28), a nič neodôvodňuje ani predpoklad, že by boli viazané na (jedno) pohlavie.

Nechajme však rétorickú otázku maskujúcu presvedčenie o nespôsobilosti žien podávať pozoruhodné výkony v oblasti vedy a výskumu bokom a skúsme sa pozrieť na neprítomnosť žien v dejinách vedy – ako aj na problém ich nižšieho zastúpenia v súčasnosti – ako na reálny problém, ako na otázku, ktorá sa týka participácie žien na jednej z najvplyvnejších a aj z mocenského hľadiska najvýznamnejších inštitúcií modernej spoločnosti. Pýtajme sa teda na participáciu žien na vývine modernej vedy tak, aby sme touto otázkou problematizovali historický fakt, aby sme neprítomnosť, resp. nízku účasť žien v „oficiálnych“, známych dejinách vedeckého poznania pochopili ako problém, ktorý si vyžaduje seriózne skúmanie. Je to problém, ktorý mnohé feministické teoretičky, filozofky, ale aj vedkyne inšpiroval a ktorý by nás mal stále inšpirovať k tomu, aby sme sa systematicky a so všetkou vážnosťou začali zaoberať otázkou postavenia žien vo sfére vedy, či už uvažujeme o minulosti, alebo o súčasnej situácii.

Takéto „redefinovanie“ otázky o ženách a vede nemá dlhú históriu – bolo iniciované feministickým myslením, v rámci ktorého sa otázka postavenia žien v oblasti vedy a výskumu začala vnímať ako súčasť širšieho problému usporiadania rodových vzťahov v spoločnosti. Práve postupné prenikanie feministických myšlienok do sféry vedeckého poznania, do vedeckých a akademických inštitúcií vytvorilo priestor na tematizáciu otázky „ženy a veda“ a postupne sa sformovali viaceré výskumné oblasti, ktoré boli zamerané

¹ Svedčí o tom napr. široká diskusia vyvolaná prezidentom Harvardovej univerzity Larrym Summersom v roku 2005, ktorý výrazné zaostávanie žien vo vedeckej kariére a ich nízke zastúpenie v špičkovej vede vysvetľoval okrem iného aj odlišnosťou v kognitívnych schopnostiach žien a mužov. K otázke biologicky podmienenej odlišnosti kognitívnych schopností a dispozícií Inštitút pre výskum mysle, mozgu a správania Harvardovej univerzity zorganizoval verejnú debatu medzi dvoma odborníkmi na kognitívnu psychológiu Elisabeth Spelke a Stevenom Spinkerom *The Science of Gender and Science, Pinker Vs. Spelke: A Debate* [5. 16. 2005]. Dostupné na http://www.edge.org/3rd_culture/debate05/debate05_index.html. Summersove názory boli reflektované aj v slovenskej tlači (pozri [4]; [12]).

na najrozličnejšie otázky súvisiace so vzťahom medzi ženami, vedou a feminizmom. V rámci týchto výskumov sa zviditeľnil aj problém historického vylúčenia žien z modernej vedy, a najmä problém ich vylúčenia z dominujúceho rozprávania histórie vedy (pozri napr. [14]). Výskumy zamerané na proces formovania vedy ukazujú, že vylúčenie žien zo sféry vedy a výskumu bolo spojené s historickými premenami kultúrneho obrazu vedy na jednej strane a obrazu ženy na strane druhej (pozri [7]). V istom zmysle možno povedať, že historické vylúčenie žien z vedy malo za následok aj ich „konceptuálne“ vylúčenie, to znamená, že ženy ostali mimo vedy, aj pokiaľ ide o konceptuálny rámec, do akého sa moderná (prírodoveda) umiestňuje a ktorého centrálnymi zložkami sú také koncepty ako koncept racionality, autonómie, nezávislosti a objektivity; a podobne aj pokiaľ ide o obraz, aký si o sebe vytvára v širšom kultúrnom prostredí, a tiež pokiaľ ide o spôsoby, akými o vede dodnes uvažujeme. Treba tiež podotknúť, že hoci nemožno povedať, že ženy sa na procesoch tvorby vedeckého poznania nezúčastňovali vôbec, ich príspevok k rozvoju vedeckého poznania či ich vedecké výkony ostali často na periférii záujmu tých, ktorí dejiny vedy písali, a viaceré výkony žien neboli v „oficiálnych“ dejinách vedy zaznamenané.²

Až v priebehu posledného štvrtstoročia vzniklo množstvo historických štúdií mapujúcich postavenie žien v dejinách vedy či zameraných na znovuobjavovanie bádateľiek, ktoré síce v nemalej miere prispeli k rozvoju vedeckého poznania, no ich mená sa do uznávaných výkladov histórie vedy nedostali. Vznikli tiež práce, ktoré odкрývajú a analyzujú tie sociálne a kultúrne faktory, ktoré sa podieľali na historickom vylúčení žien z oblasti vedy a výskumu (pozri napr. [14]; [6]). Ak si bližšie všimneme povahu spoločenských podmienok, v ktorých prebiehali procesy inštitucionalizácie a profesionalizácie modernej vedy a ktoré formovali tak jej charakter, ako aj jej vnímanie širším spoločenským a kultúrnym prostredím, vidíme, že tieto procesy prebiehali v takom spoločenskom a historickom kontexte, ktorý sa vyznačoval striktnou dištinkciou medzi verejnou a privátnou sférou a striktnou rodovou deľbou práce: Mužom prislúchala verejná sféra platenej práce, kým ženám bola prisúdená privátna sféra neplatenej domácej práce (pozri [7]). Toto oddelenie privátnej (ženskej) a verejnej (mužskej) sféry sa premietlo aj do kultúry vedy, ktorá sa postupne stala jednou z najdôležitejších inštitúcií modernej spoločnosti a jasne sa zaradila do sféry verejnej, teda do sféry, ktorá sa stala doménou mužov (týka sa to, samozrejme, aj univerzít, na ktorých sa vedecký výskum realizuje). Vedecké poznanie a výskum sa začali rozvíjať za múrmi „kamenných inštitúcií“ a inštitucionalizovaná vedecká práca sa stala súčasťou verejnej sféry.

Formovanie vedy ako mužskej domény prebiehalo paralelne s modernizačnými procesmi, ktoré viedli k inštitucionalizácii vedeckého výskumu a k vymedzeniu presných pravidiel, ktoré určovali, kto môže, a kto nemôže takúto činnosť vykonávať. Inštitucionálna báza vedeckého výskumu a jej organizačná kultúra sa navyše budovali okolo étosu vedy a na základe predpokladu, že práca vedca – profesionála nemá charakter vykonáva-

² Dejiny vedy písané z rodovej perspektívy poskytujú množstvo prípadových štúdií zabudnutých či neviditeľných žien v dejinách modernej európskej prírodovedy (pozri napr. [14]; [16]).

nia bežného zamestnania, ale že veda je povoláním, skúmanie je vášňou, životným poslaním, nástrojom sebarealizácie výnimočných jedincov/mužov. Práca vedca sa chápala ako činnosť, ktorá si vyžaduje „plného človeka“, a takéto chápanie sa premieta aj do života súčasných vedeckých komúní a vedeckých inštitúcií, v ktorých sa pestuje tzv. kultúra dlhých pracovných dní – kultúra, v rámci ktorej sa vedecký výskum nechápe ako práca vykonávaná v stabilnom a obmedzenom pracovnom režime (od ôsmej ráno do štvrtej poobede), ale ako práca takpovediac bez hraníc, čím sa zdôrazňuje nielen rovina fyzikálneho času, ale aj to, že podávať výkony vo vede je možné len za cenu plného sústredenia a plného nasadenia intelektuálnych a mentálnych kapacít. To je nepochybne jeden aspekt problému „ženy a veda“. Druhý aspekt spočíva v tom, že tradičná rodová del'ba práce „kopíruje“ rozdelenie modernej spoločnosti na verejnú a privátnu sféru s jasne rozdeľnými úlohami, kompetenciami a zodpovednosťami medzi mužom a ženou, medzi „verejným“ mužom a „súkromnou“ ženou (pozri [3]). Po masovom nástupe žien do zamestnania, teda do sféry verejnej, sa síce táto rodová štruktúra modernej spoločnosti do istej miery zmenila, avšak takmer výlučná zodpovednosť žien za starostlivosť o rodinu a deti sa nezmenila skoro vôbec alebo sa zmenila len v nepatrnej miere (pozri napr. [1], 405 – 443).

V súvislosti s problémom historickej neúčasti žien na rozvoji vedy je akiste zaujímavá otázka, či táto historická neúčasť žien má dodnes nejaký vplyv ak už nie priamo na zastúpenie žien v mužsky zadanom vede, tak aspoň na to, ako sú ženy, ktoré sa realizujú v tradične mužskej sfére, vnímané.³ V tomto kontexte možno tiež tematizovať otázku sebadnímania, sebahodnotenia a sebadôvery žien – vedkýň. Ako sa vyjadrila jedna prírodovedkyňa, ženy sú často k nižšiemu sebadnímiu „tlačené zo strany mužov; pretože muži vytvárajú v ženách povedomie, že ony na to nemajú [...] A pokiaľ je nejaká slabšia národa tá žena, tak to pripustí, s tou myšlienkou sa stotožní a povie: Áno, tak predsa len, muži sú šikovnejší. Možno nie sú šikovnejší, možno je to tým dané, že majú väčší priestor na svoju prácu“ (výskumný rozhovor – M. S.). Hovorí o istom „povedomí“ ohľadom údajnej neschopnosti žien s istými stereotypnými názormi na ženy, vytváranie ktorého jednoznačne pripisuje mužom, keď povie, že „tí muži vytvárajú to povedomie v ženách“. Na dosiahnutie rodovej rovnosti je preto potrebné, „aby muži brali ženu ako seberovného partnera“. Podobne zaznela myšlienka vyššej sebakritickosti žien a ich nižšej sebadôvery aj z úst ďalšej respondentky, ktorá nedostatok sebadôvery na strane žien usúvzťažňuje s ich strachom z prípadného výsmechu či zneváženia: „Možno, že je to preto, že my si asi trochu menej veríme a chýba nám také to mužské presvedčenie, že ja som najlepšia. Myslím si, že my ženy sme také trochu viac sebakritickejšie alebo trochu opatrnejšie, že keď to nebudem vedieť, tak sa mi budú smiať alebo ma zhodia. Myslím si, že aj v tomto to trochu tkvie“ (výskumný rozhovor – M. S.).

Takéto výpovede možno interpretovať, ako sa domnievam, na pozadí filozofickej

³ Túto otázku, samozrejme, nemožno zodpovedať len na základe filozofickej reflexie. V ďalšej časti textu sa budem opierať o výpovede samotných vedkýň a vysokoškolských učiteliek, ktoré sme získali pološtruktúrovanými rozhovormi realizovanými v rámci výskumu rovnosti príležitostí žien a mužov v akademickom prostredí (bližšie pozri [16]).

reflexie fenoménu dôvery a dôveryhodnosti ako nezanedbateľných epistemických faktorov (a nie v zmysle nejakých psychologických čŕt). Dôveryhodnosť osoby súvisí s tým, ako je osoba ako dôveryhodná uznaná inými; dôvera sa rodí z akceptácie a uznania, akceptácia sú podmienené viacerými faktormi a jedným z tých dôležitých je práve rod. Uznávanie rodu ako dôležitej dimenzie fenoménu dôvery a dôveryhodnosti znamená uvedomenie si toho, že to, či sa osoba považuje za epistemicky dôveryhodnú a kompetentnú, závisí aj od rodu (pozri [13]). Niet pochýb o tom, že tu často zohrávajú úlohu rodové stereotypy a predsudky o ženách, o ich údajne nižšej či nedostatočnej epistemickej kompetencii, a teda aj dôveryhodnosti. Sebadôvera podobne ako sebahodnotenie do veľkej miery závisí od toho, či a do akej miery je osoba považovaná za dôveryhodnú a kompetentnú jej širším či užším sociálnym prostredím. A veda je nepochybne takým sociálnym prostredím, v akom sa ženám dlhodobo upierala epistemická kompetencia a dôveryhodnosť. Ako ukazujú viaceré historické skúmania, profesionalizácia vedy transformovala aj chápanie toho, čo konštituuje dôveryhodný charakter: Dôveryhodnosť sa už nespájala len so sociálnym statusom, ale hlavne so vzdelaním. A keďže ženy boli z európskych univerzít vylúčené, upierala sa im aj epistemická kompetencia a dôveryhodnosť (pozri [13]). Aj aristokratické ženy, ktoré sa v parížskych salónoch ešte mohli tešiť intelektuálnej úcte a reputácii, zrazu ostali mimo múrov „kamenných“ akademických inštitúcií, a tým stratili nárok na akúkoľvek epistemickú autoritu. Táto tradícia, v rámci ktorej sa epistemická dôveryhodnosť pripisovala skoro výlučne len mužom, nie je úplne bez odozvy ani v súčasnosti, ako dokladajú vyššie citované výpovede žien.

Nie je zriedkavé, že ženy, ktoré vo svojej oblasti už dosiahli úspechy, v budovaní svojej (akademickej) kariéry dosiahli vyššie priečky, skutočnosť, že cítia akceptáciu zo strany svojich mužských kolegov, pripisujú šťastiu. Slovom jednej výskumníčky: „Mala som šťastie. Mala som dobrých vedúcich katedier, ktorí nerozlišovali ľudí podľa toho, či nosia sukňu alebo nohavice, ale či niečo vedia alebo nevedia a ako na sebe pracujú, aby vedeli; v tomto som mala obrovské šťastie“ (výskumný rozhovor – M. S.). Zaujímavé sú v tejto súvislosti niektoré výskumy vedkýň, ktoré poukazujú na to, že ženy oveľa častejšie ako muži pripisujú svoje úspechy v akademickej sfére šťastiu (pozri [20]). Hovoriť o šťastí znamená hovoriť o niečom, čo nemáme pod kontrolou, čo nie je v našich rukách, čo jednoducho nemôžeme ovplyvniť. Tým však hovoríme aj to, že to nie je naša zásluha. Preto podľa Valian hovoriť o šťastí ako o významnom faktore vo vedeckej kariére môže vrhnúť negatívne svetlo na dosiahnuté úspechy, keďže tie sa nepripisujú nadaniu či úsiliu. „Pretože šťastie je svojou povahou nestabilné a neovládateľné, pripisovať mu akékoľvek výsledky je nebezpečné. Ak nejaký úspech či neúspech vidíte ako dôsledok šťastia, nemôžete sa ani poučiť. Nemôžete zistiť, v čom ste konali správne alebo v čom ste robili chyby, nemôžete plánovať budúce konanie na základe minulého (...) Faktor náhody nepochybne vstupuje do každého výsledku, ale trvalý úspech vyžaduje kompetenciu, strategickú analýzu a úsilie“ ([20], 21). Autorka zároveň podčiarkuje, že odvolávanie sa na šťastnú náhodu je celkom racionálnou stratégiou a reakciou žien v prostredí, v ktorom existujú (hoci najčastejšie nevypovedané) pochybnosti o vedeckej kompetencii žien. Podobne je to aj v prostredí, v ktorom ženy z vlastnej odbornej kompetencie a úsilia profitujú v oveľa menšej miere než muži ([20], 20, 21).

Načrtnutými úvahami o dôsledkoch historického vylúčenia žien z oblasti vedy som sa snažila ukázať, že problematiku rodovej rovnosti v tejto sfére nemožno redukovat' na otázku zastúpenia či situácie žien v tejto oblasti, hoci je jej dôležitou súčasťou. Nemenej dôležitou súčasťou uvedeného problému je však aj samotná problematika vedy, presnejšie otázka jej rodovej určenosti. Práve táto otázka sa stala pre feministické epistemologické iniciatívy v 80-tych rokoch minulého storočia, keď sa postupne artikulovala potreba komplexnejšieho skúmania povahy vedy z feministickej perspektívy, jednou z centrálnych. V rámci týchto iniciatív išlo najmä o všeobecnejšie, filozoficky ladené skúmania predpokladov, princípov a ideálov vedy a o kritickú reflexiu chápania vedy ako jedinej formy či paradigmy poznania. Takto sa formoval – používajúc výraz Sandry Harding – „problém vedy vo feminizme“ [5]. Veda, ako aj jej dominujúci obraz sa stávajú z feministického hľadiska problémom z viacerých dôvodov. V súvislosti s už spomenutým historickým vylúčením žien z tvorby vedeckých poznatkov sa treba pýtať aj na to, či malo vylúčenie žien nejaké dôsledky, pokiaľ ide o obsah, metódy, normy a prax vedeckého poznania či o obraz vedy, t. j. treba sa pýtať na rodovú určenosť vedy.

Otázku o rodovom charaktere vedy možno rozvinúť a konkretizovať vo viacerých významoch; Janet A. Kournay napr. identifikuje štyri základné významy tézy o maskulínom charaktere vedy: Po prvé, ide o to, že základné normy a metódy vedeckej činnosti, akými sú objektivita, nezainteresovanosť, logickosť, nestrannosť, nezávislosť, racionalita, citová nezaangažovanosť, sú zároveň aj (kultúrnymi) znakmi maskulinity, mužského správania a sú v ostrom kontraste k opačným normám femininity, ženského správania. Od vedcov sa očakáva pribojnosť, ctížiadosť a súťaživosť, čo sú vlastnosti, ktoré definujú či spoluurčujú i obsah konceptu maskulinity (aspoň v našej západnej kultúre). Druhý význam, v ktorom je veda maskulínna, spočíva v tom, že moderná veda od svojich počiatkov bola – a v istom zmysle stále je – ovládaná a kontrolovaná mužmi. V minulosti ženy boli zo sféry vedy skoro úplne vylúčené aj inšitucionálnymi mechanizmami (napr. nemožnosťou vyššieho vzdelávania). No aj v súčasnosti existujú viaceré bariéry brániace ženám vstupovať do vyšších pozícií v rámci vedeckej kariéry. Tretí moment, v ktorom sa prejavuje maskulínny charakter vedy, spočíva podľa tejto autorky v tom, že ženy ostali mimo sféry vedy, aj čo sa týka obsahu vedeckých teórií. Mnohé problémy týkajúce sa životov žien sa nestali predmetom vedeckého záujmu a v tomto zmysle ženy ostali v rámci tradičnej vedy nepovšimnuté či neviditeľné. Takáto nepovšimnutosť sa prejavila vo viacerých biologických a medicínskych výskumoch, ale aj v sociálnych vedách, kde výskumné programy často vychádzali z mužskej skúsenosti, resp. reflektovali problémy týkajúce sa hlavne mužov. Napríklad konceptuálna schéma bežná v sociológii a v ekonómii, deliaca ľudskú činnosť na prácu a voľnočasové aktivity, odráža skôr mužskú skúsenosť a neumožňuje konceptuálne uchopiť a tematizovať neplatenú domácu prácu žien a prácu vynakladanú na starostlivosť o iných. Nakoniec štvrtý moment, v ktorom sa prejavuje maskulínny charakter vedy, spočíva v prevažne negatívnej reprezentácii žien zo strany viacerých vedeckých teórií. Ako príklad možno uviesť početné teórie dokazujúce intelektuálnu menejcennosť žien, teórie o ženskej hystérii či viaceré Freudove názory (pozri [9], 232 – 234). Takéto teórie často vykresľovali ženy ako v nejakom zmysle nedostatkové, v porovnaní s mužmi menej dokonalé, či dokonca menejcenné bytosti.

Názor, podľa ktorého „genderovanosť inštitúcií sa nevzťahuje len na to, že sú v nich muži a ženy pojednávajúci rozdielnymi spôsobmi, ale už na jejich sebedefinícii ako buďto mužský, alebo ženský kontext“ ([17], 20), sa vzťahuje aj na vedu ako spoločenskú inštitúciu. Tézu o rodovej určenosti vedy by sme však nemali chápať ako opis nejakej nemannej či esenciálnej vlastnosti vedy. V rámci feministických epistemologických reflexií nadobúda táto téza hodnotu kritického nástroja, ktorý slúži na odkrývanie androcentrických myšlienkových schém, ktoré sú vo vede a v jej filozofickom obraze prítomné. Podobne je to aj s pojmom rodu: Tento pojem sa etabloval ako analytická kategória vo feministickej filozofii, ako základ feministickej kritiky vedy, pričom výraz „analytická kategória“ sa v tomto kontexte používa na vyjadrenie istej optiky a naznačuje, že tu ide o istý spôsob pýtania sa (pozri [11], 70). Kategória rodu poskytuje takú perspektívu, z ktorej sa už na vedu nemôžeme pozeráť ako na autonómnu sféru neutrálneho, nezainteresovaného, čistého rozumu, na sféru, ktorá by bola izolovaná od konkrétnych spoločenských, kultúrnych, ale aj politických či ideologických faktorov vrátane faktorov rodových. Musíme sa na ňu pozeráť ako na niečo, čo je zasadené do spoločenského a kultúrneho kontextu a je týmto kontextom ovplyvnené.

LITERATÚRA

- [1] BÚTOROVÁ, Z. et al.: Ženy, muži a rovnosť príležitostí. In: Kollár, M. – Mesežnikov, G. (ed.). *Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky 2002, s. 405 – 443.
- [2] CECL, S. J. – WILLIAMS, W. M. (ed.): *Why Aren't More Women in Science?* Washington: American Psychological Association 2007.
- [3] ELSHTAINOVÁ, J. B.: *Veřejný muž, soukromá žena. Ženy ve společenském a politickém myšlení*. Praha: Institut pro stredo-evropskou kulturu a politiku 1990.
- [4] HANUS, M.: Harvard, ženy a špičková veda. In: *Týždeň*, č. 11/2005.
- [5] HARDING, S.: *The Science Question in Feminism*. Ithaca, London: Cornell University Press 1996.
- [6] HAVELKOVÁ, H.: Problém takzvané harmonizace: náprava „nezamýšlených důsledků“ moderní společnosti. In: *Cesty labyrintem: O vědecké profesi, soukromém životě a jejich propojování*. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2007, s. 10 – 18.
- [7] KICZKOVÁ, Z.: Vzájemný vztah mezi veřejnou a soukromnou sférou z pohledu žien. In: *Aspekt*, č. 1, 1997 s. 189 – 196.
- [8] KICZKOVÁ, Z.: *Príroda – vzor žena? Hľadanie alternatív v ekofeminizme*. Bratislava: Aspekt 1988.
- [9] KOURNAY, J. A.: A New Program for Philosophy of Science, in Many Voices. In: Kournay, J. A. (ed): *Philosophy in a Feminist Voice. Critiques and Reconstructions*. Princeton University Press 1998.
- [10] MILL, J. S.: *Poddanstvo žien*. Bratislava: Kalligram 2003.
- [11] NAGL-DOCEKALOVÁ, H.: *Feministická filozofie. Výsledky, problémy, perspektívy*. Praha: Sociologické nakladatelství 2007.
- [12] OSTATNÍKOVÁ, D.: Za hranicou rovnosti. In: *Knihy a spoločnosť*, č. 1/2006.
- [13] ROLIN, K.: Gender and trust in science. In: *Hypatia*, 17, 4, 2002 s. 95 – 118.
- [14] SCHIEBINGER, L.: *Has Feminism Changed Science?* Cambridge, London: Harvard University Press 1991.

- [15] SZAPUOVÁ, M.: Ženy, veda a feminizmus: k niektorým problémom vedeckého poznania z pohľadu feministickej epistemológie. In: Linková, M. – Červinková, A. (eds.): *Myšlení hranic. Genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Praha: Sociologický ústav AV ČR 2005, s. 39 – 57.
- [16] SZAPUOVÁ, M. – KICZKOVÁ, Z. – ZEZULOVÁ, J. (ed.): *Na ceste k rodovej rovnosti: ženy a muži v akademickom prostredí*. Bratislava: Iris 2009.
- [17] ŠMAUSOVÁ, G.: Současnost nesoučasností: nepřehledné vlnobití feminismů. In: Heczková, L. a kol.: *Vztahy, jazyky, těla*. Praha: Ermat 2005, s. 16 – 37.
- [18] ŠTRBÁŇOVÁ, S. – STAMHUIS, I. – MOJSEJOVÁ, K.: *Women scholars and institutions*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy 2004.
- [19] *The Science of Gender and Science, Pinker Vs. Spelke: A Debate* [5.16.2005]. Dostupné na http://www.edge.org/3rd_culture/debate05/debate05_index.html
- [20] VALIAN, V.: *Why So Slow? The Advancement of Women*. Cambridge, London: The MIT Press, 1999.

Táto publikácia vznikla vďaka podpore Európskeho fondu regionálneho rozvoja, OP VaV, č. 26240120017.

PhDr. Mariana Szapuová, CSc.
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Gondova 2
818 01 Bratislava 1
SR
e-mail: szapuova@fphil.uniba.sk